

MEDIUL RURAL SUB INCIDENȚA SCHIMBĂRILOR DEMOGRAFICE

Academician Gheorghe PALADI

Dr., conf. cercet. Olga GAGAUZ

Dr., conf. cercet. Mariana

BUCIUCEANU-VRABIE

Dr. Olga PENINA

Institutul Național

de Cercetări Economice al AȘM

THE RURAL AREA UNDER THE DEMOGRAPHIC CHANGE

Summary: Predominantly agrarian-character of the national economy of the Republic of Moldova defines a high proportion of rural population (58%). Deep socioeconomic changes in the recent decades have had a significant impact on all aspects of rural populations. A complex socioeconomic situation, the absence of labour caused massive population emigration from rural areas, which had a negative impact on all the demographic processes, including nuptiality, natality, mortality etc. Considerable changes in population structure by main age groups (children, adults, elderly) have been accompanied by depopulation process in rural areas. A sharp decline in natality led to reduction in children population both in absolute and relative terms and a rise in proportion of the elderly. For many decades, the natural increase of Moldova's population was provided mainly by the rural population, that's why the loss of this demographic potential can have serious consequences for our country.

Keywords: demographic processes, Moldavian village, population reproduction, structural model, demographic prognosis.

Rezumat: În Republica Moldova caracterul predominant agrar al economiei naționale determină ponderea mare a populației rurale (58%) în efectivul total al populației. Complexitatea situației socio-economice, a condiționat emigrarea în masă a populației din mediul rural, influențând negativ asupra tuturor proceselor demografice, inclusiv structura populației și coraportul dintre principalele grupuri de vârstă (copii, adulți, vârstnici). Având în vedere că pentru multe decenii, sporul natural al populației din Moldova a fost asigurat, în principal, de către populația rurală, pierderea acestui potențial demografic poate avea consecințe grave pentru țara noastră.

Cuvinte-cheie: procese demografice, sat moldovenesc, reproducerea populației, model structural, prognoză demografică.

Situația demografică prezentă în mediul rural este rezultatul cumulat al evoluției complexe a natalității (fertilității), mortalității și migrației externe, în special după anii '90 și în primele decenii ale secolului XXI. Contextul socioeconomic de criză poate fi considerat responsabil pentru reducerea fertilității, înrăutățirea sănătății populației și creșterea mortalității în prima jumătate a anilor '90, precum și pentru refluxul migrațional al populației, în special migrația de muncă de lungă durată, fenomen care a afectat semnificativ evoluția tuturor proceselor demografice – de la căsătorie și natalitate la mortalitatea populației.

Ritmuri în evoluția structurii populației rurale

Tradițional, structura populației pe medii de reședință în Republica Moldova a fost favorabilă populației localizate în mediul rural. Astfel, privită la nivel global și regional, din anii 1960 și până în prezent, țara noastră depășește Europa și Asia Centrală de 2 ori prin cota populației rurale, iar către 2012 – de 2,5 ori în comparație cu țările UE și țările membre OECD. Conform statisticii internaționale, în anii 1960, Moldova înregistra cea mai înaltă pondere a populației rurale (76,6%) în comparație cu alte țări din regiune și fostele țări ale URSS, iar în dinamica ultimilor cincizeci de ani aceasta rămâne a fi mai mare, plasând Moldova în top după Tadjikistan, Kirgizstan, Uzbekistan.

Caracterul predominant agrar al economiei naționale determină și în prezent ponderea mare a populației rurale în efectivul total al populației țării (58,1% sau 2,067 milioane oameni la început anului 2013). Cu toate acestea însă, pe fundalul crizelor socioeconomice și politice ce împiedică funcționarea normală a societății noastre, dezvoltarea localităților rurale stagnează. Dinamica indicatorilor socio-economici din mediul rural este departe de a înregistra o creștere a bunăstării oamenilor de la țară:

- contribuția sectorului agricol în formarea PIB este în declin, constituind 12,2% în 2011 față de 29,3% înregistrată în 1995;

- rata de ocupare a populației de la sat se menține la nivel scăzut, circa 36% în 2011, fiind mult mai mică în comparație cu populația de la oraș (44,1%);

- structura economiei rurale a suferit schimbări esențiale – s-au redus locurile de muncă în complexul agroindustrial (de la 76,2% în 2000 la 49,3% în 2011) și, respectiv, ponderea populației ocupate în acest domeniu s-a micșorat considerabil de la 80,5% în 2000 la 58,7% în 2011;

- în sectorul agricol sunt cele mai mici salarii, constituind mai puțin de 2/3 din salariul mediu lunar pe economie;

- a scăzut nivelul de bunăstare și de trai al populației – sărăcia rămânând a fi un fenomen de masă în sate, persoanele sărace constituie 30,3% în totalul populației rurale, iar venitul mediu lunar era de 1186,4 mii lei pentru o persoană în 2011, fiind cu 606 lei mai mic decât în cazul celor de la oraș și cu 317 lei mai mic decât minimumul de existență calculat pe țară.

Schimbările socioeconomice profunde din ultimele decenii au avut un impact semnificativ asupra evoluției demografice a populației rurale. Începând cu sfârșitul anilor 1980, numărul populației rurale este în descreștere, micșorându-se cu peste 10% în intervalul anilor 1990-2013. Având în vedere că pentru multe decenii sporul natural al populației din Moldova a fost asigurat, în principal, de către populația rurală, pierderea acestui potențial demografic poate avea consecințe grave pentru țara noastră. Sporul natural negativ al populației, înregistrat pentru prima dată în anul 1999, prezintă o diferență semnificativă între sat (-1,19‰) și oraș (-0,1‰) cauzat atât de creșterea numărului de decese față de numărul de nașteri, cât și de migrația populației peste hotare în căutarea unui loc de muncă.

Potrivit literaturii de specialitate, creșterea economică stabilă a unei țări este asigurată nu de numărul populației, ci de structura acesteia [1]. Scăderea efectivului populației înregistrată în Republica Moldova este condiționată de mecanismele interne de reproducere demografică, precum și de structura populației ce s-a creat în perioadele anterioare. Modificările produse în structura de vârstă a populației țării sunt foarte evidente atât în orașe, cât și în sate.

În urma schimbării structurii de vârstă a populației, inclusiv rurale, în a doua jumătate a sec.XX – începutul sec.XXI s-a modificat coraportul între grupele mari de vârstă (copii, populația în vârstă aptă de muncă și vârstnici) în totalul populației. Ritmul de creștere a populației vârstnice (de 60 ani și peste) în sate, în ultimii cincizeci de ani a fost mult mai accentuat și intens decât în orașe. În raport cu anul 1959, ponderea vârstnicilor în sate a crescut cu peste 100% în anul 2013, cota populației tinere (0-14 ani) prezintă o tendință continuă de scădere, micșorându-se practic de două ori, iar efectivul, cât și cota populației adulte (15-59 ani) a crescut pe ansamblul perioadei 1959-2013 cu 16%. Către anul 2013, în sate, persoanele de 60 ani și peste cuprindeau 18,7% în cazul femeilor și 12,8% în cazul bărbaților. După anul 1989, intensitatea creșterii numărului de per-

soane vârstnice în mediul rural a încetinit puțin, situație explicată de studiile sociodemografice [2] ca fiind temporară, întrucât începând cu anul 2000 în vârstă a treia au intrat generațiile puțin numeroase care s-au născut în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și în perioada postbelică.

Detalierea dinamicii structurii vârstelor pe grupe mici a populației rurale indică o reducere esențială a ponderii populației în vârstă 0-14 ani, de două ori în anul 2013 față de anul 1970. Totodată, se înregistrează o creștere semnificativă a ponderii tinerilor de vârstă 20-24 ani de la 5,3% în 1970 la 9,4% în 2013, ca rezultat al generațiilor numeroase din anii 1980, iar în raport cu anul 2004 este în ascensiune și ponderea tinerilor adulți din grupele de vârstă 25-39 ani.

În contextul tendinței de îmbătrânire a populației apte de muncă, înregistrat la nivelul întregii țări, această creștere în mediul rural reclamă atenția politicilor ocupaționale de a nu pierde oportunitatea în ce privește valorificarea și menținerea acestui potențial. Menționăm, că pe întregul interval examinat se evidențiază și o creștere constantă a ponderii populației în grupele de vârstă 50-59 ani, atingând, către anul 2013, peste 7% în mediul rural, iar aceasta face trimitere la urmări complexe asupra activității economice curente și de perspectivă atât în țară cât și la nivel rural.

La nivel teritorial, regiunea de Nord a Republicii Moldova se diferențiază, de-a lungul anilor, prin cea mai mică cotă a copiilor în structura populației (16,6% în 2013), dar și printr-o pondere majoră a vârstnicilor atât în totalul populației, cât și pe medii, cota persoanelor de 60 ani și peste în mediul rural aici fiind peste 20% în 2013, pe când în restul regiunilor oscilează între 12-13%. Procesul de îmbătrânire demografică este mult mai accentuat în cazul populației rurale feminine, variind între 11-17% în majoritatea regiunilor și cu valori maxime la Nord – circa 24%, pe când în cazul bărbaților ponderea vârstnicilor în sate a oscilat între anii 2004-2012 cu valori mai mici de la 7,4% la 17%.

Sinteza diferențierilor geodemografice în Republica Moldova, ce au evoluat în intervalul anilor 1989-2012, evidențiază dezechilibre teritoriale semnificative atât a ponderii și repartizării populațiilor urbane și rurale, cât și a structurii populației pe grupe mari de vârste. Este evident că procesul de tranziție, dovedit a fi extrem de dificil, a dus la diferite provocări de natură economică, socială, politică, care au influențat în mod direct indicatorii demografici ai țării în general, dar și a regiunilor de dezvoltare în particular.

Potențialul reproductiv al satelor

O perioadă îndelungată satele moldovenești, au fost principalul generator de viață al țării. În mediul rural, numărul nașterilor se menținea la un nivel semnificativ mai mare decât în mediul urban, atât datorită prevalenței populației rurale în ansamblul populației, cât și a comportamentului pronatalist al acestui tip de populație. Astfel, în anii '50, proporția născuților vii în numărul total de nașteri constituia circa 87%. În anii 1960-1980 intensitatea procesului de urbanizare a contribuit însă la migrația masivă a populației de la sate în orașe, constituind astfel unul din factorii de modificare a comportamentului reproductiv. Către mijlocul anilor '80, raportul în diferența urban-rural în numărul de nașteri s-a redus, proporția copiilor născuți în sate constituind 55%.

Stagnarea ulterioară a procesului de urbanizare a modificat din nou raportul în efectivul născuților în favoarea mediului rural, proporția acestora în ultimii ani menținându-se la nivelul de 63%. În perioada anilor 1990-2012, numărul născuților vii rămâne mai mare în mediul rural, diferențele dintre medii fiind în scădere, în plus, observăm o dinamică similară în numărul de nașteri în profil urban-rural.

Instalarea procesului de depopulare a Republicii Moldova este determinată de modificarea comportamentului reproductiv al populației ca urmare a unui cumul de factori precum reducerea efectivului populației din rural, modificările apărute în comportamentul demografic al familiei, schimbarea statutului femeii în societate în urma creșterii nivelului de educație și implicării în activitatea economică ș.a. Acesta, la rândul său, a condiționat scăderea semnificativă a fertilității, nivelul căreia nu asigură

nici reproducerea simplă a populației¹. După o fluctuație temporară înregistrată la mijlocul anilor '90, s-a instalat o tendință negativă fermă în dinamica populației, rata netă de reproducere începând să scadă continuu (fig.1). Pe ansamblul populației, hotarul înlocuirii simple a generațiilor nu a mai fost atins din anul 1993, acest indicator coborând până la 0,62 (în 2011), fapt ce constată că înlocuirea generațiilor se asigură numai cu 62%.

Dacă în mediul urban, rata netă de reproducere a fost inferioară nivelului necesar pentru înlocuirea generațiilor încă în anii '70, valorile acesteia apropiindu-se de pragul necesar doar în anii promovării politicilor pronataliste 1981-1990, atunci în mediul rural acest indicator a fost cu mult mai înalt decât nivelul de înlocuire a generațiilor, asigurând creșterea sporului natural pe ansamblul populației. După anul 1995 însă scăderea acestuia s-a produs cu viteză vertiginoasă, atât ca urmare directă a scăderii compensatorie a fertilității provocată de politicile pronataliste în perioada anterioară, cât și din cauza reducerii efectivului populației rurale, respectiv, diminuării contribuției acesteia în natalitatea generală, iar epuizarea inerției pozitive acumulate a determinat sporul natural negativ începând cu anul 1999. Potrivit calculelor unor indicatori demografici specifici și dinamicii acestora se demonstrează o tendință de scădere continuă a fertilității în mediul rural, precum și o restructurare a calendarului nașterilor, amânarea nașterilor de rangul unu și creșterea vârstei medii a mamei la prima naștere [3]. O scădere semnificativă a intensității nașterilor se constată pentru principalele vârste de procreare.

¹ Populația încetează să se reproducă când rata netă de reproducere coboară mai jos de unu (numărul mediu de fete pe care le-ar naște o femeie dacă s-ar conforma ratelor specifice de fertilitate și de mortalitate dintr-un anumit an).

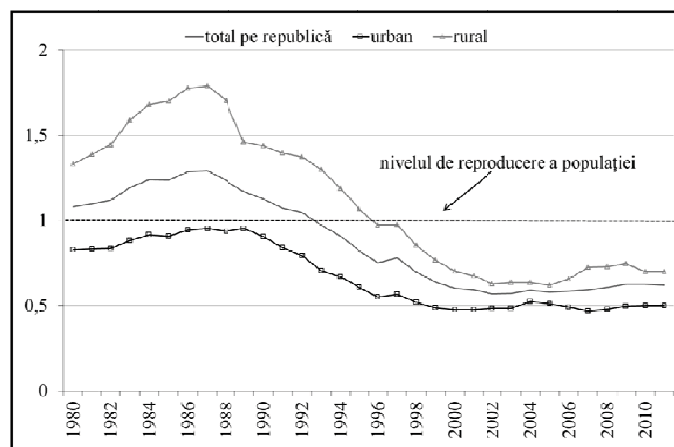

Fig. 1. Dinamica ratei nete de reproducere pe medii, anii 1978-2011

Sursa: Banca de date a BNS

Începând cu anul 1997, fără populația raioanelor de Est și mun. Bender

La femeile în vârstă de 20-24 de ani se înregistrează cea mai importantă reducere, circa de două ori în comparație cu anul 1980 (fig.2). Deși remodelarea curbei fertilității (deplasarea nașterilor spre vârstele mature) încă nu este evidentă în mediul rural, totuși se observă unele modificări în ceea ce privește contribuția diferitelor grupuri de vârstă în formarea valorii totale a ratei totale de fertilitate. Astfel, către începutul anilor '80, contribuția relativă a mamelor în vârstă până la 25 de ani în fertilitatea totală constituia circa 50%.

Către mijlocul anilor '90, când „întinerirea” natalității a ajuns la culmea sa, contribuția mamelor în vârstă până la 20 de ani a crescut până la 18,2%, inclusiv pe contul creșterii nașterilor extraconjugale la cele mai tinere vârste, iar mamele în vârstă până la 25 de ani asigurau circa 60% din natalitatea totală. În perioada ulterioară, situația, deși cu ritmuri lente, dar se schimbă: către anul 2010, contribuția celui mai tânăr grup de vârstă al mamelor a scăzut până la 10,5%, iar a celor în vârstă de 25-29 de ani a crescut până la 30%.

Scăderea natalității în mare măsură este determinată de amploarea familiilor cu un singur copil și reducerea celor cu mai mulți copii, respectiv, majorarea nașterilor de rangul unu în numărul total de nașteri. Decompoziția ratei totale de fertilitate în funcție de rangul nașterii demonstrează creșterea contribuției nașterilor de rangul unu în formarea valorii anuale a ratei totale de fertilitate, care în comparație cu anii '80 a crescut cu circa 10%, atingând în anul 2011 pragul de 50%. Totodată, se micșorează contribuția rangurilor mai înalte, celor de-al doilea, al treilea, al patrulea și mai mult.

Este bine cunoscut faptul că în majoritatea țărilor europene majorarea vârstei la nașterea primului copil prezintă o tendință generală, inclusiv în

profil generațional. Aceeași tendință o constatăm analizând modificarea calendarului nașterilor pe ansamblul populației Republicii Moldova, pe când în mediul rural schimbările se produc mai lent, viteza și caracterul acestora fiind determinat de specificul situației socioeconomice, nivelul de studii al populației, tradițiile și, nu în ultimul rând, de accesibilitatea metodelor contraceptive moderne și cunoștințele populației în domeniul planificării familiale.

Încă nu demult se constata probabilitatea înaltă sau aproape constantă a nașterii cel puțin a unui copil, amânarea primelor nașteri nu a fost specifică pentru locuitorii de la sat. Astăzi, în virtutea mai multor factori, inclusiv celor culturali, amânarea nașterii primului copil la generațiile mai tinere devine o normă socială. Astfel, o majoritate covârșitoare a femeilor din generațiile născute în anii 1965-1974 către vârsta de 25 de ani aveau cel puțin un copil, iar către vârsta de 30 de ani proporția acestora se apropia de o sută, pe când cele născute în a doua jumătate a anilor 1970 – începutul anilor 1980 întârzie cu nașterea primului copil. Constatăm o reducere constantă a proporției femeilor (până la 16,1%) care au născut un copil în vârstă până la 20 de ani, a scăzut și ponderea celor care au născut un copil către vârsta de 25 de ani: dacă la generația cu anul nașterii 1965 acestea constituiau 84,5%, la generația născută în anul 1985 – numai 56,7%. A diminuat și ponderea femeilor care au născut cel puțin un copil către vârsta de 30 de ani. La generația născută în anul 1980 ponderea lor nu a ajuns nici la 70%.

Nu o singură dată s-a menționat faptul că evoluția firească a fertilității a fost distorsionată de politicile familiale din anii '80, acest fapt evidențiindu-se mai pronunțat în profil generațional. Generațiile feminine, a căror vârstă de procreare a revenit perioadei menționate, mai degrabă și-au adus pe lume

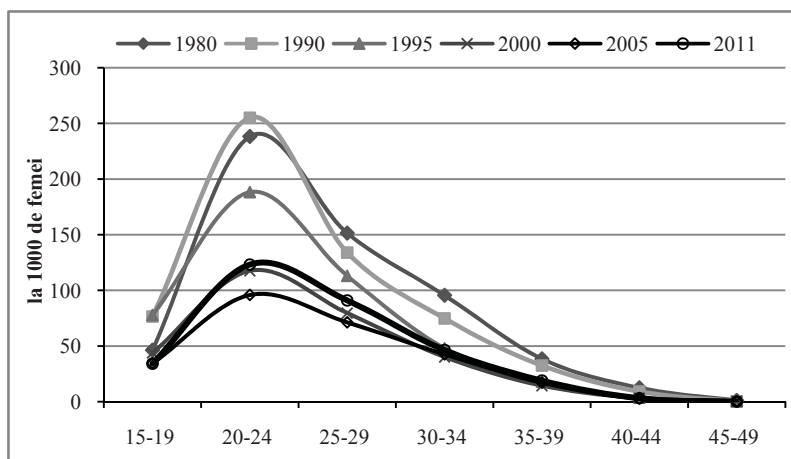

Fig. 2. Ratele specifice de fertilitate pe grupe de vârstă în anii 1980-2011, mediul rural

Sursa: Calcule efectuate în baza datelor statistice ale BNS

primii copii. De exemplu, proporția femeilor născute în anul 1971, care au născut primul copil în vârstă până la 20 de ani, este de două ori mai mare în comparație cu generația născută în anul 1965. A crescut, de asemenea, și proporția femeilor care au născut primul copil până la 25 de ani (circa 99%). Această deplasare a calendarului nașterilor a determinat micșorarea vârstei medii a mamei la prima naștere, cele mai scăzute valori ale acestui indicator fiind înregistrate la generațiile feminine născute în anii 1974-1975 (21 de ani). La femeile născute mai târziu și care demonstrează alt model reproductiv observăm o creștere a vârstei medii la naștere a primului copil. La cea mai tânără generație feminină (din anul 1980), care în anul 2010 a atins vârsta de 30 de ani, vârsta medie a mamei la prima naștere (pentru femeile ce au născut primul copil până la 30 de ani) a constituit 21,7 ani, astfel a revenit la valoarea înregistrată la generația femeilor născute în anul 1965.

Observăm o tendință de majorare a vârstei medii la prima naștere, în mediul rural se menține tradiția nașterii copilului la vârstă timpurie, deși curba ratelor de fertilitate se îndepărtează de la modelul timpuriu, lucru care se evidențiază în special la generațiile născute după anul 1980, având caracteristicile modelului etalat, cu valori mai mari în grupul de vârstă 25-29 de ani, acesta fiind un model intermediar spre modelul tardiv al fertilității. Copii mai puțini și aduși pe lume la o vârstă mai ridicată devine o regulă și pentru populația din mediul rural, cuplurile tinere adaptându-și comportamentul reproductiv la contextul socioeconomic și cultural specific societății contemporane.

Nivelul înalt al mortalității

Speranța de viață la naștere pe parcursul ultimelor trei decenii în mediul rural, ca și în total pe republică, a avut o evoluție destul de complexă și contradictorie. În dinamica indicatorului din anul 1980 se disting șase perioade, fiecare perioadă având caracteristica sa: 1) de stagnare/creștere a mortalității (1980-1984); 2) de acțiune a măsurilor campaniei antialcool (1985-1987); 3) de atenuare a efectului campaniei antialcool (1987-1991); 4) de criză socioeconomică (1991-1995); 5) de ieșire din criză (1995-1998); 6) de stabilizare a situației și îmbunătățire lentă (de la 1998) (fig. 3).

La copii și adolescenți până la 15 ani trendul general al mortalității pe parcursul perioadei analizate este cel descendent. Stagnarea sau creșterea moderată a mortalității pentru aceste grupe de vârstă, în special până la un an, a fost sesizată numai în perioadă de criză a anilor '90.

La adulții tineri între 15 și 35 de ani, pentru ultima parte a anilor '80 și prima parte a anilor '90 s-au înregistrat fluctuațiile enorme ale nivelului mortalității induse de campania antialcool, criza socioeconomică din anii '90, precum și conflictul militar din Transnistria. Totodată, începând cu a doua jumătate a anilor '90, în aceste categorii de vârstă se observă o tendință stabilă de scădere a nivelului mortalității atât la bărbați, cât și la femei.

La adulții maturi între 40 și 64 de ani, situația pe ansamblul perioadei analizate s-a deteriorat considerabil, în special la bărbați. În aceste categorii de vârstă se observă o tendință ascendentă a mortalității pentru întreaga perioadă de studiu, întreruptă cu episoade de recul de scurtă durată a acesteia

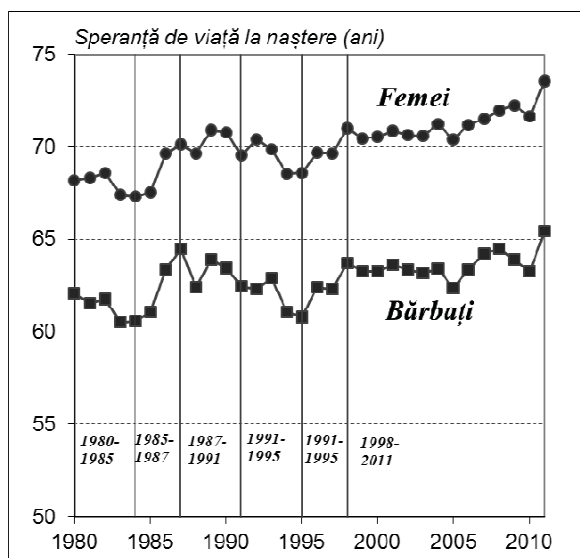

Fig. 3. Evoluția speranței de viață la naștere în mediul rural în anii 1980-2011 pe sexe, (ani)

Sursa: Calcule efectuate în baza datelor Biroului Național de Statistică

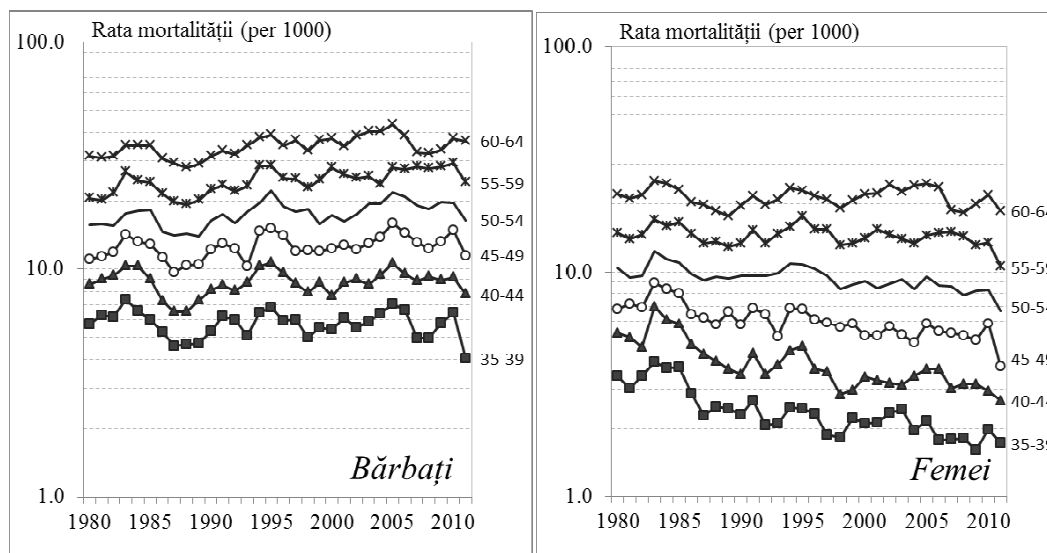

Fig. 4. Evoluția ratelor specifice ale mortalității pe grupele de vârstă între 35 și 64 de ani, anii 1980-2010, pe sexe, (la o mie). Scară semilogaritmică.

Sursa: Calcule efectuate în baza datelor Biroului Național de Statistică

(perioada anilor 1985-1987, 1996-1998, 2006-2008 și 2011). La femei, situația este mai favorabilă în comparație cu bărbații, în special în grupele de vârstă până la 50 de ani (fig. 4).

La vârstele avansate (peste 65 de ani), fluctuațiile nivelului mortalității în perioada tulburărilor socioeconomice și politice din anii '80 și '90 sunt mult mai puțin pronunțate în comparație cu persoanele în vârstă aptă de muncă. Din mijlocul anilor '90, în grupa de vârstă de peste 85 de ani s-a stabilit o tendință stabilă de scădere a mortalității generale la ambele sexe. Totodată, la celelalte grupe de vârstă (65-84 de ani) nivelul mortalității stagnează sau este în creștere moderată pe parcursul ultimelor trei decenii.

Migrația de muncă – germen al depopulării satelor

Un impact negativ asupra proceselor socio-demografice din Republica Moldova îl are reglementarea nesatisfăcătoare a proceselor migrației provizorii în scop de muncă a populației de vârstă economic activă (de 15-57/62 ani) peste hotarele țării. Schimbările care au intervenit în ultimele două decenii în plan politic, economic și social în țară au generat procese migraționale intense, iar efectele negative ale acestora sunt mult mai evidente pentru Moldova în comparație cu alte state [4]. Raportându-ne la statistica oficială, potrivit datelor ultimului Recensământ, se evidențiază că în 2004, 8,1% din populația țării se afla temporar peste hotare în scop de muncă, iar în 12 din 36 raioane ale țării această pondere oscila între 10%-12%. Analiza curentă

a datelor statistice indică o intensitate continuă a migrației provizorii în scop de muncă. În anul 2012, peste hotare se aflau circa 9% din totalul populației (328,3 mii persoane), sau 27% din populația aptă de muncă. Mai bine de 3/4 dintre migranți sunt persoane între 25-54 de ani. În dinamica anilor 2000-2012 proporția emigranților din mediul rural a sporit constant, aceștia cuprindeau în medie 2/3 din totalul celor plecați, înregistrând pondere maximă în ultimul an, circa 73% (sau 238,1 mii persoane) (fig. 5).

În mare parte, în procesul migrațional extern este implicată populația tânără a țării. Vârsta medie a migranților de muncă este de 35 de ani. Repartizarea migranților de muncă pe grupe de vârstă evidențiază că cele mai mobile sunt grupele de vârstă de 15-44 de ani, atât în totalul migranților, cât și diferențiat pe medii. Pe tot intervalul evaluat, cu referire la mediul rural, se constată că populația de această vârstă constituie mai mult de 3/4 din numărul total al migranților rurali, dintre care, în anul 2012 se înregistrau 84,9% pentru bărbați și 71,9% pentru femei.

Se observă că bărbații, la o vârstă mai tânără (15-24 ani și 25-34 ani), se implică mai intens în procesul migrațional extern: în sate ponderea acestora este de peste 65% (fig. 6), iar în urbe – circa 60%. Implicarea activă a femeilor tinere în procesele migrației este și ea evidentă, mai mult se constată o tendință de creștere a acesteia. Deși mai puțin ca bărbații, emigrarea femeilor din mediul rural la grupele de vârstă tânără este semnificativă – 46,1% pentru anul 2012. Totodată, acestea, spre deosebire de bărbați, păstrează un grad mai înalt de mobilitate în intervalul de vârstă 35-64 ani, circa 54% în comparație

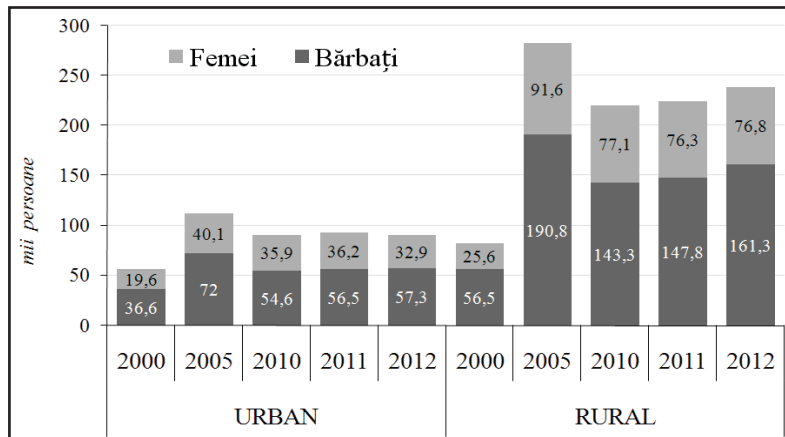

Fig. 5. Populația de 15 ani și peste, temporar absentă în legătură cu plecarea în scop de muncă peste hotare, pe medii și sexe, anii 2000-2011

Sursa: Calcule efectuate în baza datelor BNS, www.statistica.md

cu 34,6% pentru bărbați. Este evident că implicarea în procesele migraționale ale populației în vârstă de 15-34 ani implicit reduce dinamica nupțialității.

Apogeul emigrației populației republicii a revenit anilor 2004-2005, când efectivul persoanelor aflate peste hotare în căutarea unui loc de muncă a atins 345,3 și 394,5 mii persoane sau 24,1% și 27,3% în raport cu populația economic activă. Acest coraport este semnificativ mai mare pentru populația economic activă din mediul rural (38,6%) spre deosebire de populația din mediul urban (15,1%), cu o tendință constantă de creștere în ultimii ani (fig. 7). Potrivit studiilor Biroului Național de Statistică [5], motivul în favoarea migrației de muncă pentru 52% din subiecți este lipsa locurilor de muncă, iar pentru 42% – salariul mic. În cazul populației urbane, plecarea la muncă peste hotare se explică în mare parte prin salarizarea modestă (55%), iar în rândul populației rurale prin lipsa locurilor de muncă (57%).

Imposibilitatea angajării pe piața muncii pare a fi dramatică în mediul rural pentru toate vârstele. Astfel, evaluat prin prisma grupelor de vârstă și în raport cu populația economic activă, efectivul migranților de muncă în anul 2012 depășește mai mult de jumătate efectivul populației economic active în grupele de vârstă 15-24 ani și 25-34 ani, acest raport fiind de trei ori mai mare în comparație cu anul 2000, inclusiv la bărbați și la femei. Intensitatea migrației continue a populației tinere (15-34 ani) demonstrează randamentul redus al politicilor promovate atât în domeniul tineretului cât și ocupării forței de muncă.

Creșterea mobilității este în raport direct cu creșterea nivelului de instruire. Potrivit statisticilor oficiale, migranții moldoveni aflați peste hotarele țării au un nivel înalt de studii.

În intervalul ultimului deceniu ponderea emigranților cu studii superioare este în creștere: pentru cei din mediul urban de la 13,9% înregistrate în 2000

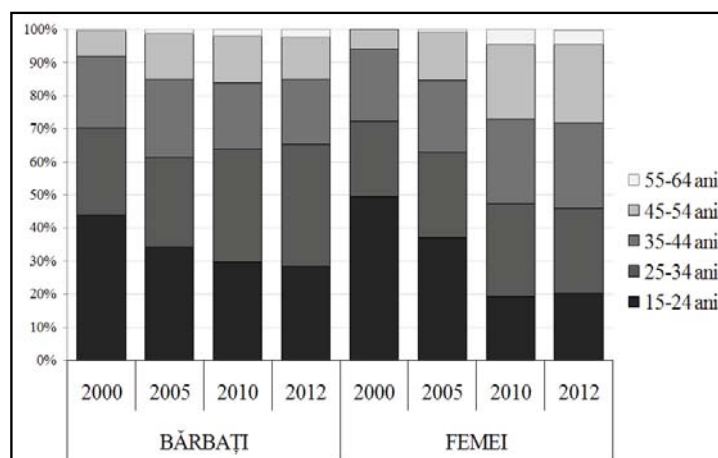

Fig. 6. Repartizarea migranților de muncă din mediul rural, pe sexe și grupe de vârstă (%)

Sursa: Calcule efectuate în baza datelor BNS, www.statistica.md

Fără datele din regiunea transnistreană.

la circa 18% în 2012, iar pentru mediul rural de la 3,5% la peste 7%. În comparație cu mediul urban, satele într-o măsură mai mare își pierd potențialul calificat ca urmare a migrației, totodată aici se evidențiază o diferență semnificativă între sexe. Astfel, femeile migrante din sate sunt mult mai pregătite profesional, 26,3% având studii superioare și medii de specialitate, în comparație cu bărbații – 13,1%. Anual, cota-parte a femeilor cu nivel înalt de studii care pleacă la muncă peste hotare este în creștere constantă. La bărbații migranți din mediul rural cele mai înalte ponderi au cei cu studii profesionale secundare (26,9%) și gimnaziale (34,0%).

Populația rurală aflată la muncă peste hotare, are cea mai înaltă pondere în totalul persoanelor plecate în Israel (78,5%), Ucraina (78%), Rusia (75,1%), Italia (circa 64%) și în alte țări (62,5%). O mobilitate migratorie intensă a populației rurale se evidențiază către Rusia: la bărbați – pentru toate grupele de vârstă cu o pondere medie de circa 80% pentru fiecare grup, iar la femei – cu o pondere maximă pentru migrantele de 15-24 ani (62,5%). Potrivit statisticii oficiale, o mobilitate intensă a femeilor din mediul rural se înregistrează către Italia, în special la grupele de vârstă 35-64 ani, cote maxime înregistrându-se la categoria 45-54 ani și 55-64 ani (în medie 52%). Indiferent de mediu, se atestă feminizarea fluxului migrațional prin creșterea lentă dar constantă a migrației femeilor ca număr, precum și în coraport cu bărbații din numărul total al migranților. Prezența studiilor și specificul profesional au determinat opțiunile femeilor pentru țara gazdă. Fiind aproape în egală măsură direcționate spre Federația Rusă (circa 47 mii în anul 2011) și țările UE (circa 45 mii), în ambele cazuri femeile sunt mai predispuse decât bărbații să rămână în țara

gazdă perioade îndelungate de timp.

Constituie o provocare pentru procesele demografice ulterioare și numărul copiilor rămași în țară fără îngrijirea părinților absenți în legătură cu lucrul peste hotare. Conform statisticii oficiale, 42% din migrații de muncă au copii de vârstă preșcolară rămași acasă, o mare parte a acestora, circa 73%, sunt din mediul rural [6]. Concomitent cu riscurile defavorizării sociale, emotive, psihologice etc., cărora sunt expuși copiii, ei sunt categoria cea mai predispusă de persoane pentru intrare în al doilea val de migrație, fie prin procesele de integrare a familiei, fie prin efectele deprinderii și apariției „culturii migraționale”, când migrația devine o normă.

Migrația bărbaților și femeilor din mediul rural, diferită ca structură, ca orientare (Rusia sau țările Uniunii Europene), ca perioade și intenții de a rămâne peste hotare, ca nivel diferit de integrare în societatea țării gazdă ș.a., va amplifica, va prelungi impactul negativ al migrației asupra proceselor demografice din mediul rural prin consecințele sale indirecte: reducerea intensității nupțialității, amânarea nașterii copiilor, amplificarea disproporționalității structurii pe vârstă a populației în mediul rural etc. Cum în procesele migraționale este implicată practic fiecare a patra familie din Republica Moldova, două din trei provenind din mediul rural, este necesar de a asigura educația unei culturii migraționale, conștientizarea de către persoane a riscurilor și importanța efectuării contribuției personale în fondurile sociale, medicale etc. pentru asigurarea propriului viitor.

Perspective socio-demografice – privire spre viitor

Previțiunile demografice, realizate în cadrul Centrului de cercetări demografice al AȘM, eviden-

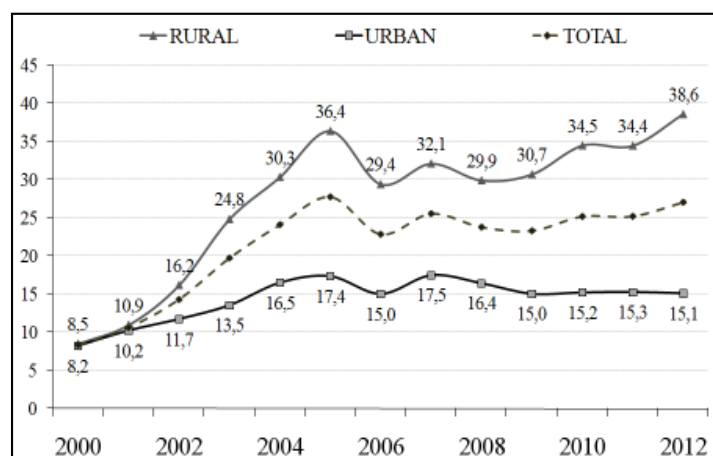

Fig. 7. Populația temporar absentă în legătură cu plecarea în scop de muncă peste hotare în raport cu populația economic activă, anii 2000-2012

Sursa. Calcule efectuate în baza datelor BNS, www.statistica.md

țiază caracterul descendent al evoluției populației rurale în viitorul apropiat, mișcarea naturală și migrație după anul 1990 demonstrând instalarea fermă a unui declin demografic. Rezultatele studiului prospectiv, proiectat pe un interval de 15 ani (2013-2027)², demonstrează scăderea continuă în efectivul numeric al populației rurale, inclusiv în cazul unei creșteri a ratei de fertilitate. Astfel, conform primului scenariu, ritmul anual de descreștere a numărului populației rurale va constitui 0,43%, în cel de-al doilea – 0,25%, cel de-al treilea – 0,1%. Reducerea semnificativă a mortalității și creșterea fertilității (scenariul III – înalt) poate contribui la micșorarea vizibilă a ritmului de descreștere a populației rurale și crearea premiselor pentru depășirea declinului demografic în perspectiva de lungă durată.

Pornind de la ipoteza unei creșteri moderate a valorilor celor două componente – fertilitatea și speranța de viață la naștere, cea mai realistă variantă a prognozei demografice se consideră a fi cea medie. În viitor, ar putea exista o atenuare a fenomenelor demografice negative datorată creșterii economice, însă aceasta nu ar conduce, în mod automat, la dispariția tendințelor demografice negative.

Evoluția numărului de femei de vârstă fertilă în sate va determina evoluția ratei natalității și a numărului de copii născuți. Trebuie să menționăm că în prezent și în viitorul apropiat, în cele mai active vârste de procreare sunt femeile născute până în anul 1995, când rata totală de fertilitate la sate era de 3,2-2,1 copii per femeie de vârstă fertilă. Cu toate că pe parcursul perioadei de prognozare se atestă o scădere continuă a acestui contingent de populație (cu circa 55 mii sau cu 10%), potențialul reproductiv în mediul rural este destul de semnificativ în toate trei scenarii.

O dinamică descendentă înregistrează și numărul de copii în vârstă până la un an. Potrivit primului scenariu, efectivul acestui contingent poate să se micșoreze cu circa 27% către anul 2027, potrivit scenariului mediu – cu 17,5%, iar potrivit celui de-al treilea scenariu – cu 10,5%. Pe măsura intrării în vârstă reproductivă a generațiilor mai mici născute în a doua jumătate a anilor '90, chiar și în condi-

țiile creșterii fertilității până la 1,8 copii per femei de vârstă fertilă (scenariul III), numărul de copii în vârstă până la un an va scădea.

O creștere nesemnificativă în anii apropiați va caracteriza evoluția efectivului de copii de vârstă preșcolară, aceasta datorându-se factorului structural. Cu alte cuvinte, creșterii numărului de nașteri înregistrat în ultimii ani. Începând cu anul 2017 însă, numărul preșcolarilor se va micșora către anul 2027 cu 16,8% conform primului scenariu, cu 8,7% conform celui de-al doilea și cu 2,5% potrivit celui de-al treilea scenariu.

Contingentul de elevi (7-19 ani) în mediul rural va avea o dinamică descendentă și va înregistrată în următorii trei ani (2014-2016) cea mai mare reducere (circa 34 mii de persoane) ca urmare a „ieșirii” din vârstă respectivă a generațiilor de copii mai numeroase născute în anii 1994-1996 și „intrării” în această vârstă a generațiilor mici născute în anii 2000. După anul 2019, volumul scăderii numerice a elevilor va fi mai mic, fiind posibilă chiar și o stabilizare a situației după anul 2020, dat fiind faptul că contingentul elevilor va fi format din generațiile puțin numeroase născute în secolul actual, a căror componență numerică în anii 2000-2012 constituia circa 24-25,8 mii persoane.

În următorii 15 ani, efectivul populației în vârstă aptă de muncă în mediul rural va diminua cu circa 142-127 mii de persoane sau cu 10,7-9,5%, cea mai intensă reducere fiind prognozată în anii 2017-2024. Particularitățile cuantificării populației în vârstă aptă de muncă arată că doar evoluția mortalității (scenariile II și III) ar putea micșora dimensiunile reducerii acestui contingent, deși nesemnificativ. Reculul populației în vârstă de 16-30 de ani către anul 2027, pe fundalul creșterii numărului absolut și relativ al categoriei de vârstă 31-45 de ani, va modifica raportul dintre populația tânără în vârstă aptă de muncă și populația matură în favoarea ultimei. Evoluția populației pe grupe de vârstă evidențiază menținerea și accentuarea fenomenelor demografice negative: scăderea progresivă a ponderii populației tinere și îmbătrânirea demografică prin creșterea simultană a ponderii populației vârstnice.

În condițiile menținerii nivelului actual de mortalitate (potrivit scenariului I) numărul persoanelor în vârstă de pensionare va crește către anul 2027 cu 62,8 mii sau 18,2% în comparație cu anul 2013. Dacă ponderea copiilor în perioada de proiectare va oscila în limitele de 18-19%, atunci a celor în vârstă de pensionare va crește de la 16,6% până la 20,8%.

Odată cu ieșirea pe piața de muncă a generațiilor mici născute după anii '90 va diminua și propor-

² Proiecțiile au fost realizate în trei scenarii: (I) *reper* – bazat pe ipoteza menținerii fertilității (1,49 copii per femeie) și a speranței de viață la naștere (65,48 ani pentru bărbați și 73,49 ani pentru femei) la nivelul anului 2012; (II) *mediu* – bazat pe ipoteza unei creșteri moderate a fertilității (până la 1,65 copii per femeie) și a speranței de viață la naștere (până la 68,88 ani la bărbați și 76,69 ani la femei) către anul 2027 și (III) *înalt* – nivelul maxim adoptat a fost de 1,8 copii per femeie care poate fi atins către anul 2027 și o speranță de viață la naștere de 71,88 ani pentru bărbați și 79,89 de ani pentru femei.

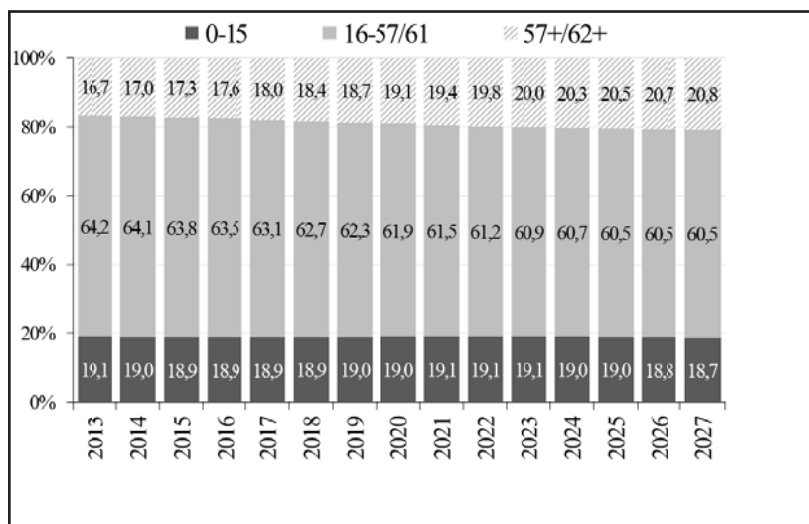

Fig. 8. Raportul dintre cele trei grupe mari de vârstă în mediul rural: copii (0-15 ani), populația în vârstă aptă de muncă (16-56/61) și populația în vârstă de pensionare, scenariul-II mediu

ția persoanelor în vârstă aptă de muncă: de la 64,2% până la 60,5% (fig. 8). Evident, aceste schimbări în structura populației vor condiționa ascensiunea raportului de dependență economică: de la 55 până la 65 (persoane în vârstă inaptă de muncă la 100 persoane în vârstă aptă de muncă). În condițiile socio-economice actuale creșterea numărului de pensionari va exercita o presiune enormă asupra fondurilor de asigurare socială.

Concluzii

Indiferent de starea demografică alarmantă, satul rămâne a fi un potențial important din perspectiva dezvoltării socioeconomice durabile, iar viitorul țării într-o măsură decisivă este determinat de faptul cum vor fi rezolvate problemele populației din mediul rural.

Măsurile destinate reducerii fenomenelor demografice negative în mediul rural urmează să se bazeze pe relansarea economică centrată nu atât pe stimularea sporului natural, cât pe condiționarea revenirii migranților de muncă acasă. Elementul primordial al strategiilor de dezvoltare rurală trebuie să constituie industrializarea și dezvoltarea infrastructurii sociale în sate, gestionarea fluxurilor migraționale inclusiv prin dezvoltarea activităților economice care să facă față cererii de locuri de muncă în mediul rural, inclusiv prin dezvoltarea rețelilor de localități și amplasarea rațională a forței de muncă.

Totodată, soluțiile de ameliorare a situației demografice în mediul rural trebuie direcționate spre: îmbunătățirea sistemului de servicii de sănătate și asigurarea accesibilității (fizice, financiare și sociale) acestora, condiționând astfel învigorarea să-

nătății populației, reducerea mortalității, în special a populației în vârstă aptă de muncă și, respectiv, creșterea speranței de viață la naștere; promovarea modului de viață sănătos la toate grupurile de vârstă, dar în special în rândul tinerilor; ocrotirea sănătății reproductive având drept scop reducerea numărului sarcinilor neplanificate, a nașterilor la vârsta prematură, avorturilor și maladiilor sexual transmisibile; adaptarea sistemului de sănătate la procesul de îmbătrânire a populației prin dezvoltarea infrastructurii de servicii; promovarea maternității prin crearea condițiilor favorabile pentru îmbinarea rolurilor profesionale și parentale concomitent cu procesele de întemeiere a unei familii, naștere și creștere a copiilor, asigurarea accesului femeilor tinere pe piața forței de muncă ș.a.

Bibliografie

1. Вимон Кл. Демографические изменения, рынок труда и рост производительности. <http://www.demoscope.ru/weekly/2002/083/analit04.php> (vizitat 11.10.2012)
2. Paladi Gh., Gagauz O., Penina O. Îmbătrânirea populației în Republica Moldova: consecințe economice și sociale. Chișinău, 2009, 208 p.
3. Satul moldovenesc din perspectiva sociodemografică. Chișinău, 2012, 143 p.
4. Poalelungi O. Aspecte ale migrației intelectuale din Republica Moldova. În: Brain Drain. Cazul Republicii Moldova (coordonator Moraru V.), Chișinău, 2011.
5. Migrația forței de muncă în Republica Moldova. BNS, Chișinău, 2009.
6. Бучучану-Врабие М. Трудовые мигранты из Молдавии и их дети. În: Demoscop-Weekly. Москва, 2012, № 515 – 516. <http://demoscope.ru/weekly/2012/0515/tema01.php> (vizitat 05.09.2013)